

MUNAVVARQORI HIKOYALARINING DIDAKTIK AHAMIYATI

Sharofova Nodira

Qarshi davlat universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqola ma'rifatparvar jadid Munavvarqori Abdurashidxonovning "Devpechak", "Tug'ishganlik sevgisi", "Qanday qullik tushdi?" va "Bizda hamiyat" nomli to'rt hikoyasi misolida uning ijodiy merosining didaktik ahamiyatini chuqur tahlil qiladi. Tahlil jarayonida hikoyalarning g'oyaviy-badiiy xususiyatlari, o'quvchiga yetkazmoqchi bo'lgan tarbiyaviy maqsadlari, milliy g'urur, bilim olishga intilish, zamonaviy hayotga moslashish, qullik va jaholatdan xalos bo'lish kabi masalalarni ilgari surishi yoritiladi. Maqolada Munavvarqori nasrining bugungi kun yoshlarini ma'naviy-axloqiy tarbiyalashdagi o'rni va dolzarbligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Munavvarqori, Jadid adabiyoti, Didaktik ahamiyat, "Devpechak", "Tug'ishganlik sevgisi", "Qanday qullik tushdi?", "Bizda hamiyat", Ma'rifat, Tarbiya, Milliy uyg'onish.

Аннотация: В статье подробно анализируется дидактическое значение творческого наследия молодого просветителя Мунавваркори Абдурашидханова на примере четырёх рассказов: «Девпечак», «Тугъишганлик севгиси», «Кандай куллик келди?» и «Бизда хамият». Анализируются идейно-художественные особенности рассказов, воспитательные цели, которые они стремятся донести до читателя, и пропаганда таких тем, как национальная гордость, стремление к знаниям, адаптация к современной жизни, освобождение от рабства и невежества. В статье обосновывается роль и актуальность прозы Мунавваркори в духовно-нравственном воспитании современной молодёжи.

Ключевые слова: Мунавваркори, джадидская литература, дидактическое значение, «Девпечак», «Любовь к роду», «Как возникло рабство?», «У нас есть единство», Просвещение, Образование, Национальное пробуждение.

Annotation: This article provides an in-depth analysis of the didactic significance of the creative heritage of the young enlightener Munavvarqori Abdurashidkhanov, using the example of four stories titled "Devpechak", "Tug'ishganlik sevgisi", "Qanday qullik tushdi?" and "Bizda hamiyat". The analysis highlights the ideological and artistic characteristics of the stories, the educational goals they want to convey to the reader, and the promotion of issues such as national pride, the desire to gain knowledge, adaptation to modern life, and liberation from slavery and ignorance. The article substantiates the role and relevance of Munavvarqori's prose in the spiritual and moral education of today's youth.

Keywords: *Munavvarqori, Jadid literature, Didactic significance, "Devpechak", "Love of kindred", "How did slavery come about?", "We have unity", Enlightenment, Education, National awakening.*

KIRISH

O'zbek adabiyoti va milliy maorifi tarixida Munavvarqori Abdurashidxonov nomi va faoliyati beqiyos o'rin tutadi. U nafaqat yangi usul maktablari asoschisi, balki o'z davrining ijtimoiy-siyosiy va madaniy jarayonlariga bevosita ta'sir o'tkazgan yetuk ma'rifatparvar jadiddir. Munavvarqorining adabiy merosi, ayniqsa, uning hikoyalari o'zbek nasrida didaktik (o'rgatuvchi, tarbiyaviy) funksiyaning eng yorqin namunalaridan sanaladi⁷⁰. Uning asarlari bevosita tarbiya va ma'rifatga xizmat qilishni maqsad qilgan bo'lib, o'quvchi yoshlarni jaholat botqog'idan qutqarish, ularda zamonaviy ilmga ishtiyoq uyg'otish, milliy g'ururni shakllantirish va taraqqiyot yo'liga boshlash kabi muhim vazifalarni zimmasiga olgan⁷¹.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — Munavvarqorining ijtimoiy-didaktik g'oyalarini to'liq namoyon etuvchi to'rtta asosiy hikoyasi — "Devpechak", "Tug'ishganlik sevgisi", "Qanday qullik tushdi?" va "Bizda hamiyat" — matnlari bilan ishlash orqali ularning yosh avlod tarbiyasidagi amaliy ahamiyatini ko'rsatib berishdan iborat. Bu hikoyalar jadid adabiyotining dastlabki bosqichlarida, ayniqsa, didaktik nasming shakllanishida muhim rol o'ynagan. Munavvarqori ularda nafaqat jamiyatdagi illatlarni tanqid qiladi, balki ularga qarshi kurashish yo'llarini ham amaliy jihatdan ko'rsatib beradi. Hikoyalarning har biri o'z davri uchun eng dolzarb bo'lgan jaholat, qullik, birodarlik, mehnatsevarlik va milliy ornomus kabi tushunchalarning mohiyatini ochib beradi. Ushbu tahlil orqali Munavvarqori nasrining zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonlarida tutgan o'rnini yanada chuqurroq anglashga erishiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA MUHOKAMA

Munavvarqori hikoyalarining didaktik mohiyatini tahlil qilishda uning to'rtta asari matni asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Bu hikoyalar jamiyatni isloh qilish g'oyasini badiiy shaklda ifodalashga qaratilgan.

"Devpechak" hikoyasi tahlili: Bu asar jaholat va fan-texnika taraqqiyoti orasidagi ziddiyatni yorqin tasvirlaydi. "Devpechak" — bu rivojlanishga to'sqinlik qiluvchi, jamoani orqaga tortuvchi tushuncha timsoli. Asarning didaktik maqsadi — o'quvchini an'anaviy,

⁷⁰ Qosimov B. Milliy uyg'onish adabiyoti. — T.: Sharq, 2002. — 408 b.

⁷¹ Ziyoev A. Jadidchilik: kecha va kunduz. — T.: Ma'naviyat, 2007. — 304 b.

eskirgan qoliplardan chiqishga, yangi bilimlarni egallashga chaqirishdir. Undagi obrazlar dunyoqarashi o'rtasidagi farq, ma'rifatning jaholat ustidan g'alaba qilishi zaruriyatini ta'kidlaydi. Agar to'siqlar olinmasa, yuksalish bo'la olmasligini birgina o'rik daraxti va devpechak o'simligi orqali ko'rsatib bergan. Hikoya matni bilan ishlash shuni ko'rsatadiki, Munavvarqori to'g'ridan-to'g'ri nasihat qilish o'rniga, voqealar zanjiri orqali o'quvchiga o'zi xulosa chiqarish imkonini beradi.

"Tug'ishganlik sevgisi" hikoyasi tahlili: Bu asarning markaziy g'oyasi – milliy birlik va o'zaro yordam ruhini tarbiyalashdir. Munavvarqori bu hikoyada guruh, jamoa ichidagi birodarlik, o'zgalar dardi bilan yashash kabi axloqiy qadriyatlarni targ'ib qiladi. Asar matnida turli xarakterdagi insonlar misolida ko'rsatilgan o'zaro mehr-oqibatning qudrati, bir-biriga yordam berish – taraqqiyotning garovi ekanligini didaktik tarzda singdiradi. Asar qahramonlari bo'lgan yetim qolgan qiz va uning ukasi o'rtasida bo'lib o'tgan voqea va opasining ukasini qutqarish uchun hatto bo'rilar yem bo'lishi haqiqatan tarbiyaviy ta'sir doirasi keng asar ekanligini anglatadi. Bu, ayniqsa, jadidlar harakati uchun muhim bo'lgan milliy g'oyani mustahkamlashga xizmat qiladi.

"Qanday qullik tushdi?" hikoyasi tahlili: Ushbu hikoya jadid nasrida markaziy o'rin tutgan baxillikdan va sotqinlikdan yiroqda bo'lish va mustaqil fikrlab qullikka tushmaslik g'oyalarini ilgari suradi. Asar nomi ham, uning ichki mazmuni ham shaxsning ma'naviy va jismoniy qaramlikka tushish sabablarini, ya'ni jaholat, qonunsizlik va erksizlikning fojiali oqibatlarini ochib beradi. Hikoyaning didaktik yuki — o'quvchini huquqiy onglikka, o'z qadr-qimmatini himoya qilishga, jamiyatdagi zulmga qarshi turishga undashdir. Matnning tahlili shuni ko'rsatadiki, Munavvarqori qullikni faqat jismoniy emas, balki aqliy qullik sifatida ham ko'radi va undan qutulish yagona yo'li ma'rifat ekanligini ta'kidlaydi.

"Bizda hamiyat" hikoyasi tahlili: Bu hikoya Munavvarqorining eng g'oyaviy yetuk asarlaridan biri bo'lib, unda milliy or-nomus (hamiyat) va ijtimoiy faollik mavzusi yetakchilik qiladi. "Hamiyat" so'zi orqali u millatning sha'nini himoya qilish, o'z Vataniga daxldorlik hissi, ya'ni vatanida o'qishga puli, yeyishga noni yo'qlarga yordam berish, ularni o'qitish uchun g'ayrat va shijoat bilan yondashish kabi tushunchalarni yoshlarga yetkazishni maqsad qilgan. Asarda jadidlarning o'z davrida talabalarni boshqa yurtga o'qish uchun o'z hisoblaridan jo'natganlari hamda maktab bolalarini bepul o'qitganliklari ba'zi o'rinlarda chizgilari ko'rinadi. Didaktik natija — o'quvchida o'z millatining kelajagi uchun mas'uliyat hissini shakllantirish, sustkashlik va loqaydlikni qoralashdir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Munavvarqori hikoyalarining tahlili shuni ko'rsatadiki, uning ijodi shunchaki adabiy asarlar majmui emas, balki millatni uyg'otishning didaktik dasturidir. Uning nasri o'z davrining o'quv qo'llanmasi vazifasini o'tagan, ya'ni:

Ma'rifiy natija: Hikoyalar orqali o'quvchiga zamonaviy ilmning ahamiyati yetkazilgan.

Axloqiy natija: Birodarlik, insonparvarlik, halollik kabi fazilatlar targ'ib qilingan.

Ijtimoiy natija: Qullik, jaholat va norozilikning tub sabablari ochib berilgan.

Amaliy ishlar:

"Qanday qullik tushdi?" hikoyasini yangi usul maktablarida o'qitish orqali yoshlarda tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalari shakllantirilgan.

"Tug'ishganlik sevgisi" asari matnidan iqtiboslar keltirilib, maktab sahnalarida sahnalashtirish orqali o'quvchilarning hamkorlik va jamoaviy ruhini mustahkamlashga erishilgan.

Bugungi kunda ham Munavvarqori hikoyalarini maktab va litseylarda o'rganish, uning didaktik g'oyalarini "Milliy g'oya va ma'naviyat asoslari" darslari dasturiga kiritish amaliy jihatdan dolzarb bo'lib qolmoqda. Uning asarlari zamonaviy media savodxonlik va kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishda ham metodik asos bo'lishi mumkin. Natijada, yoshlar nafaqat o'tmishdan saboq oladi, balki jamiyatning faol a'zosi bo'lib yetishadi.

XULOSA

Munavvarqori Abdurashidxonovning yuqorida tahlil qilingan "Devpechak", "Tug'ishganlik sevgisi", "Qanday qullik tushdi?" va "Bizda hamiyat" hikoyalari uning adabiy merosining didaktik jihatdan naqadar qudratli ekanligini yaqqol ko'rsatdi. Munavvarqorining nasri shunchaki hikoya emas, balki milliy uyg'onishning g'oyaviy manifesti bo'lib, u to'g'ridan-to'g'ri o'quvchi ongiga ta'sir etishni maqsad qilgan.

Uning ijodining asosiy didaktik ahamiyati shundan iboratki, u yoshlarni:

Jaholatga qarshi kurashishga va bunda loqaydlik qilmaslikka undagan ("Devpechak").

Milliy birdamlik va insoniy qadriyatlarni himoya qilishga chaqirgan ("Tug'ishganlik sevgisi").

Erkinlik, mustaqil fikrlash va huquqiy ongni shakllantirishga yo'naltirgan ("Qanday qullik tushdi?").

Milliy or-nomus (hamiyat) va ijtimoiy mas'uliyatni tuyishga o'rgatgan ("Bizda hamiyat").

Xulosa qilib aytganda, Munavvarqorining didaktik nasri zamonaviy o'quv-tarbiya jarayonida beqiyos ahamiyatga ega. Uning g'oyalari bugungi kunda ham yoshlarni faol fuqarolik pozitsiyasini egallashga, ma'naviy yetuklikka va Vatan taraqqiyoti uchun mas'uliyatni his etishga undovchi kuchli manba bo'lib xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Munavvarqori Abdurashidxonov. "Devpechak" hikoyasi.

2. Munavvarqori Abdurashidxonov. "Tug'ishganlik sevgisi" hikoyasi.

3. Munavvarqori Abdurashidxonov. "Qanday qullik tushdi?" hikoyasi.
4. Munavvarqori Abdurashidxonov. "Bizda hamiyat" hikoyasi.
5. Ziyoev A. Jadidchilik: kecha va kunduz. – T.: Ma’naviyat, 2007. – 304 b.
6. Qosimov B. Milliy uyg'onish adabiyoti. – T.: Sharq, 2002. – 408 b.